

*

ועל דרך המליצה נאמר גם כן, כי מה שאמרו רבותינו ז"ל: כל איסורין שבתורה בטלים בששים – שהוא רמז, כשיגיע האדם לששים שנים, שהם ימי הזקנה, כבר בטלין אצלו כל איסורין שבתורה, כי לא יתאוה להם עוד כי ידאג על יום מותו.

(ספר החיים לאחי מהר"ל – 'חיים טובים' פרק ז)

דף עה

(ע"ב) 'דצבתא לנגבן' (נדצ"ל: מנגבן) – הרמב"ם (מאכלות אסורות יא, כ. וכו"ה בשו"ע) פרש [דלא כרש"י]: שהיו הווצים סבוכים וצבותים זה בזה בהידוק ובקושי – שאז אין די בהדחה אלא בניגוב באפר ובמים.

'ואי אית בהו קיטרי – שרי להו' – מפשטות הלשון משמע שהתרת הקשרים נצרכת (גם) בכלים הטעונים יישון (ר"ן). והביא מהראב"ד שכולם צריכים התרת קשרים). ואולם מרש"י משמע שהתרת הקשרים נצרכת רק במקום שצריך ניגוב. וכן היא דעת הרמב"ן. וכן פסק בשלחן ערוך (יו"ד קלח, ט). בבהגר"א שם איתא: וכ"ד הרמב"ם, ונראה שטעות הדפוס היא, וצ"ל הרמב"ן, שמפשטות לשון הרמב"ם משמע שאף ביישון צריך התרה – ע' פי"א הכ"ג. וכשם שכתב הטור (סוסי קלה) שדעת הרא"ש שצריך התרה ביישון, והיינו מדהעתיק דברי הגמרא כצורתה (וע"ש בב"י ובדרישה). כמו כן משמע ברמב"ם. וע"ע בתרומת הדשן (קטז) אודות שימוש בשקי קמח בפסה, שצריך להתיר התפירות שבקצוות או בטלאים לפני כיבוסם. וע"ע שו"ע או"ח תנג, ורמ"א תנא, יח ובנו"כ.

'והאסכלא' – הוא כלי ממתכת [מעשה רשת וכיו"ב] שמניחים אותו על גבי האש ועליו מניחים הבשר לצליה (ע' במשנה רפ"ז דפסחים).

'רב יצחק בר יוסף זבן מנא דמרדא' (רש"י: אדמה וצעפי בקר מעורבין ועושין מהן כלי) מעכו"ם. סבר להטבילה. אמר ליה... כלי מתכות אמורין בפרשה. (לענין טבילה בכלי עכו"ם, דכתיב 'אך את הזהב הכסף הנחשת הברזל והבדיל והעפרת'). אמר רב אשי: הני כלי זכוכית, הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה, ככלי מתכות דמו' – הנה יש לעיין מה שאמרה הגמרא כלי מתכות כתיב בפרשה, והרי לא הוזכר 'כלי מתכת'. הן אמת שכל ששת הכלים שהזכירה תורה, זהב כסף וכו' הם מתכות, אבל מזה שהגמרא נקטה 'כלי מתכת' נראה לכאורה שכל כלי מתכות בכלל, אף מתכות שלא הזכירה תורה. אכן מלשון רש"י אין נראה כן, שכתב (בראש השנה יט, ב ד"ה וחכמים) על מה שאמרו בגמרא שכלי זכוכית שנקבו והטיל בהם אבר שחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום כלי זכוכית דרבנן – 'שאיין כלי מתכות טמאין מדאורייתא אלא המנויין בפרשה, הוהב הכסף הנחושת הברזל הבדיל והעופרת' עכ"ל – הרי לפנינו שאין כל כלי מתכות מטמאים אלא אלו המנויין. ונראה שפרש רש"י כן מפני שסובר שגם זכוכית היינו 'מתכת', שפירוש 'מתכת' הוא דבר הנתך ונמס בחום, וכמו שכתב רש"י בפירוש החומש (שמות לב, ד) 'מסכה' – לשון מתכת, והיינו שנמס באש. וקשה לרש"י אם כן גם זכוכית

נמסה באש ומדוע אינם מטמאים מדאורייתא? לכן כתב רש"י שלא כל מתכת טמא אלא אלו המנויין בפירוש.

תדע, שאם כל מתכות טמאין למה פרטה תורה זהב וכסף וכו' – אלא ודאי רק אלו מטמאין. וצריך לומר שזה שאמרו 'כלי מתכות' בגמרא, לא נתכוונו לומר שכל מתכת טמאה אלא מתכת המפורטת בפרשה. והזכירו בקצרה מתכת, שכל אלו מיני מתכות הם.

ולפי זה מקום להקל בשעת הדחק בכלי מתכת שאינו מאלו המנויים בפרשה, כגון כלי אלומיניום. ואף שמדרבנן הלא גם זכוכית טמא, והטעם כיון שנשברו יש להם תקנה הרי הם דומים לכלי מתכת, מ"מ לא הזכירו בתקנת חכמים כל כלי מתכת אלא הזכירו שגזרו טומאה על כלי זכוכית (מהגרז"נ גולדברג שליט"א).

כעיקר הדברים האלה כתב הגרמ"פ בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג כב), שמעיקר דין תורה כלי אלומיניום וכו"ב פטורים, אלא שדעתו ז"ל שמדרבנן כלי אלומיניום חייבים מאותו טעם שגזרו בזכוכית, הואיל וכי נשתברו יש להם תקנה בהתכה, שטעם זה קיים עוד יותר בשאר מיני מתכות.

אמנם יש מקום בסברא לומר, היות וחז"ל בתקנתם לא הזכירו אלא כלי זכוכית, הגם שהטעם שייך בשאר מיני מתכות, אין לנו לחדש ולהכליל בגזרה דבר שלא היה נכלל בגזרה בשעתו. [מה גם ש"ל שעתה שאין רגילות בהתכת כלים שבורים וביצירתם מחדש, אין מקום לגזור מעיקרא, ולכן על מה שלא גזרו בפירוש אין לחדש איסור]. וראה דוגמאות לכל כיו"ב בספר מנחת שלמה (כה). הגם שיש לחלק ולומר שכאן שונה, שלא גזרו גזרה חדשה על כלי זכוכית עד שתאמר שאין שאר חומרים בכלל, אלא שהכלילו את דין הזכוכית עם המתכות האמורות בתורה, וכיון שכן סברא הוא שכל מה שביניהם – היינו כל שאר המתכות – גם כן נכלל באותו דין.

וכן צדדו בזה שאר פוסקים לכאן ולכאן. וע"ע בספר תשובות והנהגות ח"א תנא.

'איבעיא להו משכנתא מאי...' – ספק זה לא נפשט. וכתבו התוס' שמטביל ללא ברכה, או יטביל כלי אחר עמו ויברך עליו [וכן היא דעת הראב"ד – להצריך טבילה מפני הספק. וכ"כ בשו"ת מהרי"ל נט]. ואילו הרמב"ם (מאכ"א יז,ו) פסק לקולא. והולך הוא לשיטתו שכתב שטבילת כלים מדברי סופרים היא, ולכן הרי זה ספק דרבנן דלקולא (ר"ן). והדרש שדרשו – אסמכתא בעלמא הוא (וע"ע 'עלה יונה' עמ' קב). ואמנם בתוס' (יומא עה. וכן ביבמות מז: מרבנו תם) מבואר שנקטו שהיא דרשה גמורה, וכנראה שיטתם שהוא דין תורה. (וע' זכר יצחק נו). וכן כתב הרשב"א בתשובה בדעת הרמב"ם – מובא בכס"מ יז,ה.

בטור (קכ) הביא את שתי הדעות, וכתב טו ב להטביל ללא ברכה, או יטביל בברכה על כלי אחר שעמו. ומשמע שמצד הדין אינו חייב (וכ"ה בט"ז סקי"א).

ובשלחן ערוך (יו"ד קכ,ט) כתב שמטביל ללא ברכה. והש"ך (סקי"ט) פרש שזה דוקא כשאינו יודע אם הנכרי דעתו לשקעו בידיו אם לאו, אבל אם יודע שודאי יקחנו – פשוט שאין צריך טבילה. ופרשו בטעם הדבר (ע' ישועות יעקב; דובב מישרים ח"א סה), לפי שיש כאן ספק ספקא להחמיר, שמא ישקענו בידו, וגם אם לא ישקענו, שמא משכון הרי הוא כמקח. ולפי"ז מוכח מהשו"ע גם כן שטבילת כלים מדרבנן או עכ"פ יש לצרף שיטה זו שהיא מדרבנן, כי אם נקט שחיוב זה הוא דאורייתא ודאי, הלא גם אם יודע שלא ישקענו בידו, הרי זה ספיקא דאורייתא לחייב טבילה, שמא משכון כמקח (דובב מישרים שם). גם מוכח מפירוש זה שאין לברך אף בספק ספקא לחייב המצוה. ולא כן כתב השו"ע עצמו (תפח, ח ע"ש בפר"ח ושאר אחרונים. ובדובב מישרים גופא (בח"ב יח לג) נקט כהכרעת האחרונים לברך). וי"ל שאין זה ס"ס ממש, שהספק אם ישקענו בידו אם לאו אינו אלא אי ידיעת העתיד. וצ"ע.

ז'כולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל ושלא יגעיל ושלא ילבן... ותניא איך מותר... כמאן דאמר נותן טעם לפגם – מותר' – וכן הלכה.

ואם ידע שאסור ועבר ובישל במזיד – מבוואר בדברי הרשב"א (תורת הבית הארוך ב"ד סוף ש"ד. ומובא בב"י) שאסור בדיעבד, כדין מבטל איסור לכתחילה שהמאכל אסור לו ולמי שנתבשל בשבילו (וכן נקטו לבושי שרד וחמודי דניאל). ואולם מדברי הר"ן (בחולין ו) והראב"ד (שהובא בר"ן כאן) והרא"ש (כאן) משמע שדעתם שאף במזיד מותר. וכן יש להוכיח מהדרכי-משה (קכב,ב). וכן מורה פשטות דברי הרמב"ם (מאכ"א יז,ב) והשו"ע (קג,ה קכב,ו) שאפילו בישל במזיד – התבטיל מותר. ואמנם אף לדעת הרשב"א נראה שאם נכרי בישל עבור ישראל, הגם שידעו שאסור הדבר לכתחילה – לא נאסר המאכל (עפ"י שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב מא. ע"ש בהרחבה).

ליקוטים מפוסקים אחרונים

הנה לקט פסקי דינים בהלכות טבילת כלים, מפוסקים אחרונים:

א. גר שנתגייר – כתב הגר"ה וואזנר שליט"א (שבט הלוי ח"ד צב וח"ו רמה) שנראה ודאי שצריך להטביל את כל כליו שהיו לו בעודו נכרי, ובברכה. ודעת הגר"ע יוסף שליט"א (מובא בסידור 'חזון עובדיה' מתשובה בכת"י) שגר שנתגייר אין צריך להטביל כליו שמקודם, שהרי הוא כזוכה מן ההפקר, וחלות הקדושה שחלה עליו חלה גם על כליו. וב'תשובות והנהגות' (ח"א תמט) כתב להטביל ללא ברכה. [כמובן, הנידון אינו אלא לענין הטבלה, לא לענין הכשרת הכלים שנשתמשו בהם לאיסור].

ב. כלים הניקחים מיהודי מומר המחלל שבת בפרהסיא – אינם צריכים טבילה (שו"ת אבני נזר יו"ד ח"א קט; דובב מישרים ח"א סה – ע"ש פלפול ארוך. וכ"מ באגרות משה או"ח ח"ג ד). ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו רמה) כתב שכדאי להחמיר ולטבול אך ללא ברכה. וכיוצא בזה כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד ט). והוסיף שבכלי זכוכית הנקנים ממחללי שבת – אפילו ממדת חסידות אין צריך להטבילם כלל. וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ב יו"ד תג) שמן הדין אין להחמיר להטביל כלים שנקנו מבי"ח"ר שבעליו מחלל שבת בפרהסיא. והמחמיר – לעצמו יחמיר בכלי מתכות. [ובשבה"ל כתב שכן הדין בבעל תשובה – כדאי שיטביל את כל כליו שהיו ברשותו כשהיה מחלל שבת, גם אלו שיוצרו ע"י ישראל. אך לא יברך אלא בכלים שקנאם מנכרי ולא הוטבלו].

ג. כלים שעשאו ישראל ומכרן לנכרי – האריך בזה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג כא) והסיק שספק אם הם טעונים טבילה, ויטבילם ללא ברכה.

ד. כלי 'פיירקס' ו'דורלקס' הבאים מחו"ל – צריכים טבילה. כלי עץ או חרס שאינו מצופה – אינם צריכים טבילה (עפ"י יו"ד קכ, א ופוסקים). כלי חרסינה – טובלם ללא ברכה (ע' בספר טבילת כלים פי"א. וכ"כ הגר"מ אליהו שליט"א). ואולם הגר"ע יוסף שליט"א פסק שכלי פורצליין פטורים מן הטבילה (וכן שמעתא אומרים בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל). יש שאינם נוהגים לברך בטבילת כלי זכוכית המיוצרים בחו"ל. וכן יש חוששין בכל כלי הבא מחו"ל, שמא בעלי בית החרושת המה יהודים, ומשום כך נמנעים לברך. ואין כן סוגיין דעלמא אלא בסתמא יש לסמוך על כך שרוב היצרנים הם נכרים. (ע' בזה באגרות משה או"ח ח"ג ד וביו"ד ח"ב סוס"י מ; תשובות והנהגות ח"ב יו"ד תח-תט).

ה. כלים חד פעמיים, הגם שיש אנשים שמשתמשים בהם כמה פעמים – אפשר שאינם צריכים טבילה (כן צידד באגרות משה יו"ד ח"ג כג).

[עיקר דיונו שם לענין קבלת טומאה ככלי שאינו משמש אלא פעם אחת. אך אינו דן שם על עצם החומר ממנו הוא עשוי. והדעה הרווחת בפוסקים היא שכלי פלסטיק אינם טעונים טבילה מעיקר הדין, והמטבילים – מטבילים ללא ברכה. ושמעתי בשם גדול אחד שיש לסמוך על כך גם בקומקום חשמלי העשוי מפלסטיק קשיח, שאינו טעון טבילה, הגם שגוף החימום עשוי ממתכת והוא בא במגע ישיר עם המים].

ו. קופסאות צנצנות ובקבוקים שהיו שייכים לנכרים, כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב מ, קלו) שמסתבר שאין צריך לטבלם, אפילו אם בא להשתמש בהם לצורך מאכלים נוספים לאחר שנתרוקנו מתכולתם. ובכלי זכוכית שטבילתם מדרבנן ודאי יש לסמוך על כך, ואף המקלים בכלי מתכות – אין למחות בידם. ע"ש טעמו.

ויש מחמירים בזה. ואף לשימוש באותו מאכל שקנו עמם, כגון בצנצנות של קפה, יש שהצריכו לרוקן את הקפה מהן לכלי אחר שהוא טבול. (כן הביא ב'תשובות והנהגות' בשם החו"א שנהג כן).

ז. עוד פסק הגרמ"פ (אגרות משה יו"ד ח"ג כב) שהאוכל במסעדה או במלון וכד' והכלים שם אינם טבולים, אם אוכל מאכל יבש שבעצם אינו זקוק לכלי אלא רק מונח עליו – יש להקל בשעת הדחק ליטלו בידים מן הכלי, או ליטלו בכלי שאין צריך טבילה ולאכלו. ואולם מאכלים נוזליים שזקוקים לכלי – אסור לאכלם מתוך אותם כלים.

(נראה פשוט שדבריו אמורים במסעדה או במלון של ישראל שהכלים נתחייבו בטבילה, אבל בשל נכרים – הלא הכלי אינו אלא שאול לישראל ופטור מטבילה).

ובשו"ת יחווה דעת (ח"ד מד) כתב שמעיקר הדין כלים שבמסעדות ובבתי הארחה פטורים מטבילה [מפני שאינם מיועדים לשימוש אלא בדרך השאלה, ולא לבעליהם] והבא לאכול שם מאותם כלים, גם אם יודע בבירור שלא הוטבלו – רשאי לאכול. והבא להחמיר ולהטבילם עבור לקוחותיו – יטבילם ללא ברכה.

ח. כלים חשמליים, שיש חשש שיתקלקלו בטבילתם במים – כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א נו-נח) שניתן להטביל מקצת מן הכלי, את החלק שבו מונח המאכל, ולא את החלק החשמלי. והגר"ע יוסף שליט"א כתב שכלים חשמליים גדולים שחושש להטבילם, יכול למכרם לנכרי ולחזור ולשאול ממנו. והרי כלי שאול אינו טעון טבילה. (ע' גם ביו"ד קכ, טז. ואולם דעת רשב"ש (בתשובה תסח [וע"ש קלו], הובאה בפ"ת שם סקט"ו) שאין ליתן כלים לנכרי במתנה ע"מ שישאילם לנותן, שניכר הדבר שהערמה היא ואין זו מתנה).

עוד חידש הגרמ"פ (יו"ד ח"ג כד): מסתבר ש'טאסטר' המיועד לעשיית צנימים אינו טעון טבילה [לפי ששימושו ביבוש הלחם אינו נצרך למאכל לסתם בני אדם], וודאי יש לסמוך על זה בשעת הדחק. ובתשובות והנהגות (ח"א תג) כתב שחייב. ונתן עצה לפרקו ולבטלו מתורת כלי לגמרי, ולהרכיבו מחדש ע"י אומן ישראלי. (וע"ש עוד).

ט. מפצח אגוזים – כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו רמה) שמסתבר שפטור מטבילה. ועכ"פ לא יברך עליה.

י. אסור שיהא דבר חוצץ בין הכלי למים, לפיכך לא יאחזנו בחזקה בשעת טבילה אלא יהיו ידיו רפויות כדי שיגיעו המים לכל המקומות. וכן צריך להסיר כל דבר הדבוק בכלי שאינו רוצה בו, החוצץ בינו לבין המים (ע' יו"ד שם סעיף יג וס' רב).

יא. אין מטבילין כלים בשבת וביום טוב, ואם לא הטביל קודם לכן וצריך לכלים – ישאל לחכם (או"ח שכג,ו; יו"ד קכ,טז).

יב. נתינת כלים במתנה לאדם שידוע שלא יטבילם – כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ב יו"ד תו), שמן הדין יש להקל. ויש מקום להטבילם גם אם התוית דבוקה על הכלי מאחוריו, שיש לומר שאינו חוצץ הואיל ואין רגילים להקפיד עליה. ובמקום אחר נראה מדבריו (בח"א תנב) שאין להתיר אלא בצירוף ספק שמא לא ישתמש בו, כגון בכלי כסף העשוי לנוי וכדומה.

טעמו לצדד להתיר, מפני שיש למקבל כלים אחרים והרי זה כמושיט יין לנוזר שיש לו יין מזומן. ואף כי אסור מדרבנן לסייע לעבירה, יש לסמוך על דעת הש"ך והדג"מ שבעברייך במזיד – אין איסור זה. וע' לעיל ו שיש לומר שב'תינוק שנשבה' חזר דינו כשוגג ומוטעה ואסור להכשילו. אך שמא יש לומר לפי שאין האיסור מזומן כלל עתה אין איסור, וכנותן כלי בישול או רכב למי שידוע בו שמבשל ונוסע בשבת. וע' במובא לעיל ו, טו:
שוב ראיתי שדן בזה הגרשז"א זצ"ל (במנחת שלמה לה,ב) וצידד להתיר אך לא הכריע בהחלט. ע"ש.

*

כל שתשמישו בצונן – שלא נתחמם היצר הרע, שחטא בשגגה ולא בודון – טהרתו בצונן. וכל שתשמישו בחמין – אין לו טהרה אלא בהתאמצות והתחממות. ויש אחר שאין לו תקנה אלא בשבירה (עפ"י עקדת יצחק שמיני נט. וע"ע תולדות יעקב יוסף תצא עה"פ ויתד).

דף עו

'גזירה שאינה בת יומא משום קדירה בת יומא' – אבל על המאכל שנתבשל בה – לא גזרו, כי המאכל לא בלע איסור מעולם שהרי נפלט לתוכו איסור פגום. לא כן הקדרה, היה בה איסור גמור מתחילה (תוס' ורא"ש).

[סברא זו טעונה באור; מה חילוק יש בין הקדרה למאכל, והרי אינו אוכל את הקדרה עצמה, וכשמבשל בקדירה הלא המאכל שנתבשל בה נכנס אליו מתחילה טעם פגום.

ויש לומר שהחילוק הוא שבקדירה יש גזירה שאם נתיר לבשל בה כשהטעם פגום, יבוא להתיר לבשל גם בבת יומא. משא"כ במאכל אין לגזור כי יבינו ההבדל בין נכנס מתחילה שבת לבין נכנס מתחילה פגום. ונראה שזו כוונת התוס' שבקדירה נכנס טעם משובח ולכן שייכת גזרה. מהגרז"נ גולדברג שליט"א. ע"ע בספר אמרות טהורות לגר"ד וולפסון פסחים סי' כט הערה 5].

טעם נוסף; אין לגזור על תבשיל שבושל בכלי שאינו בן יומו משום תבשיל שנתבשל בכלי בן יומו, כי אין זה שכיח לבשל בקדירה בת יומא, והלא אפילו בשאינה בת יומא אסור לבשל. לא כן לענין הקדירה, אם תתיר לבשל בה כשאינה בת יומא יבוא לבשל בה כשהיא בת יומא (רא"ש).